

JOHANNES VANDE VOORDE
DIRK VERBEKE

VERGETEN HELDEN

In het spoor van de Poolse bevrijders
van Arromanches ————— tot Wilhelmshaven

LANNOO

*Coudehard, Frankrijk. Een oude
eik als stille getuige in de vallei
die ook wel bekendstaat als 'Le
Couloir de la Mort' nabij de Mont
Ormel. De plek werd veroverd
door de 1e Poolse Pantserdivisie,
die daar na bloedige gevechten
Hitlers 7e Leger een halt toeriep.*

48°50'11.813"N - 0°8'9.93"E

Woord vooraf

Een blikje Tyskie. Halfleeg, verschaald en onachtzaam achtergelaten op de vensterbank van mijn huis in Antwerpen. Meer was er niet nodig om de notie 'Polen' in mijn brein te doen postvatten. Het balletje ging aan het rollen en samen met toenmalig journaliste Maartje Swillen trok ik naar Polen om een reportage te maken over de actuele Poolse economische migratie. U weet wel, Poolse jongens die stucwerk komen doen, of vrouwen die de was doen. Zo werd ik wellicht de enige Belg die ooit zijn poetsvrouw ging opzoeken in haar thuisland. Maar de bal rolde verder, terug in de tijd dit keer, en terug naar België. Zodat een blikje Duits bier met een Poolse naam het begin markeerde van een ontmoeting met Poolse oud-strijders die ten tijde van de Tweede Wereldoorlog aan geallieerde zijde tegen de Duitse overheersing hadden gevochten.

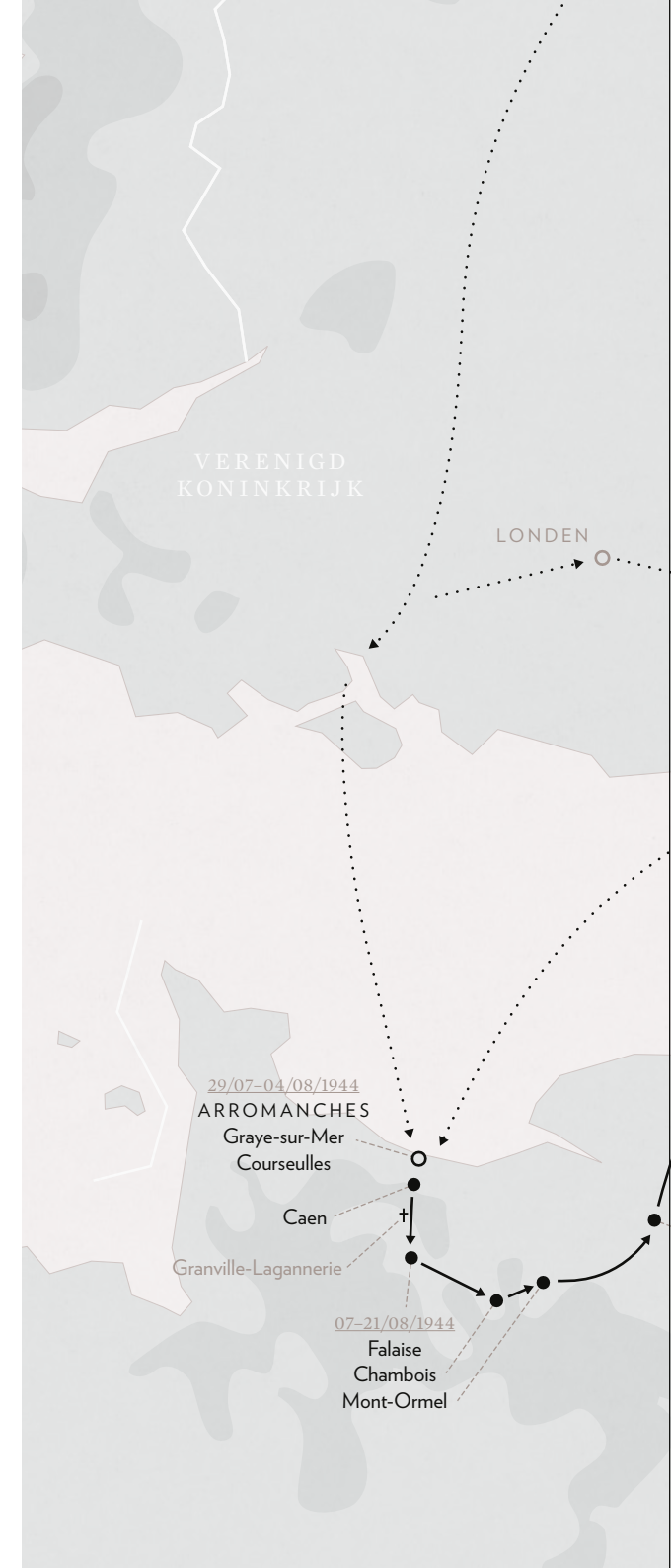
Het fascineerde me. Wie waren zij? Waarom hadden we dit vroeger op school nooit geleerd? Meer nog, in tegenstelling tot Canadezen, Britten en Amerikanen gingen ze na de demobilisatie niet terug naar Polen,

maar bleven ze in hier, in België of in Nederland. VOOR UW EN ONZE VRIJHEID staat op een Poolse gedenksteen aan de voet van het befaamde Lotharingenkruis nabij Juno Beach. Maar die herwonnen vrijheid eindigde voor hen in een gedwongen ballingschap. Ik kon dus niet anders dan de veteranen ontmoeten om letterlijk 'luister' bij te zetten aan de drogere *histoire bataille* waarin ik me steeds meer begon te verdiepen. Via Idesbald Goddeeris, slavist en historicus aan de KU Leuven, kwam ik in contact met de Vereniging van de 1e Poolse Pantserdivisie van België. Een ontmoeting met coauteur Dirk Verbeke zou niet lang uitblijven. Verbeke is een man die al dertig jaar gepassioneerd en nauwgezet bezig is met de historische van de Poolse veteranen. Meer nog, hij kent die mannen en hun families persoonlijk. Zijn geestdrift is de halve tandem in dit boek.

Onder historische filmfragmenten van de oorlog staat bijna altijd triomfantelijke muziek gemonteerd. Troepen marcheren fluks de vijand tegemoet, met als devies

INHOUD

Woord vooraf	15
Maczeks huzaren – <i>Historische inleiding</i>	21
Idziemy! We gaan!	61
Ryszard Łuczak	74
Tadeusz Wenda	88
Edouard Podyma	100
Edmund Semrau	106
Eugeniusz Niedzielski	118
Sylwester Bardziński	128
Jan Brzeski	135
Bronislaw ‘Bruno’ Recki	140
Zbigniew Rosinski	146
Roman Adam Leuchter	154
Czeslaw Kajpus	162
Mieczyslaw Praiss	174
Wacław Butowski	180
Alojzy Jedamski	187
Stefan Jezierski	192
Franciszek ‘Frank’ Malachowski	202
Ernest Kurek	218
Roman Figiel	229
Alfons Raichert	240
Marian Słowiński	246
Pawel Ćmok	254
Nawoord	261
Dankwoord en verantwoording	263

06/1947

12/04/1945

Emden & Küstenkanal

13-15/4/1945

Veendam & Winschoten

06/05/1945

WILHELMSHAVEN

GRONINGEN

Westerveld

Emmen

10/04/1945

Ter Apel

Papenburg

AMSTERDAM

NEDERLAND

27-31/10/1944
Breda & omgeving
van Oosterhout

09/11/1944

Moerdijk

12/04/1945

Kamp Oberlangen

19/05/1945

naar Haren
(tussen 20/5/1945
en 8/1948: Maczków)

19-20/09/1944

Axel, Terneuzen & Hulst

11/1944-01/1945

Kapelsche Veer

Almelo

Overschrijding Duitse grens
bij Haren

08/09/1944

Tielt, Ruiselede

ANTWERPEN

Tilburg

Saint-Omer

11-14/09/1944

Roeselare

ANTWERPEN

Breda

02-03/10/1944

Baarle-Hertog,
Baarle-Nassau & Alphen

DUITSLAND

06/09/1944
Overschrijding Belgische grens
bij Westouter en Abele
Poperinge & Ieper

Gent

Sint-Niklaas

30/09/1944

Merksplas, Beerse

Overschrijding Nederlandse
grens bij Zondereigen

ROUEN

Abbeville
Overschrijding van de Somme

BRUSSEL

BELGIË

Elbeuf
Overschrijding van de Seine

FRANKRIJK

○ PARIJS

De bevrijdingsroute van de 1e Poolse
Pantserdivisie (juli 1944-mei 1945)

Maczeks huzaren

IWONA GUŚĆ, DIRK VERBEKE

Een Pools leger

POLEN

Onder de bevlogen leiding van generaal Stanisław Maczek (1892–1994) werd de 1e Poolse Pantserdivisie al snel een legende, nog voordat zij de Lage Landen had bereikt. Deze door zijn soldaten zeer geliefde generaal had al tijdens de Eerste Wereldoorlog in het Oostenrijkse leger gediend en aan het Italiaanse front gevochten. Toen in 1918 zijn vaderland, na 123 jaar afwezigheid op de Europese kaart, onafhankelijk werd, meldde hij zich onmiddellijk aan bij het opnieuw opgerichte Poolse leger.

Maczek maakte al snel carrière als militair en bij de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog voerde hij al het bevel over de beroemde 10e Cavaleriebrigade in Polen. Zijn tankbrigade nam als enige gemotoriseerde eenheid deel aan de Poolse septembercampagne van 1939 (na de Duitse inval) en werd door de Duitsers met respect

aangeduid als de *Schwarze Brigade*. Maczeks brigade was vooral verantwoordelijk voor het verdedigen van Zuidoost-Polen en kreeg bekendheid omdat ze geen slag verloor. Helaas moest de brigade het land ontvluchten nadat op 17 september ook de Sovjettroepen binnengevallen waren. Ze maakte geen kans meer tegenover de oprukkende Duitsers aan de ene kant en het Sovjetleger aan de andere kant. De Poolse regering ging in ballingschap naar Frankrijk; de Poolse militairen vluchtten via Hongarije, Roemenië en Joegoslavië naar Italië, Spanje of Noord-Afrika en van daaruit ten slotte naar Frankrijk.

FRANKRIJK

Stanisław Maczek bereikte Frankrijk via Boedapest en Italië. Hij kwam samen met zijn vrouw Zofia en hun twee kinderen, Andrzej en Renata, in de nacht van 21 op 22 oktober 1939 aan in Parijs. De volgende dag werd hij ontvangen door de Poolse opperbevelhebber, oud-premier en generaal Władysław Sikorski (1881–1943).

Een Poolse koerier met een gelukkig meisje als passagier groet de enthousiaste Bredenaars die op 30 oktober 1944 door de Polen bevrijd werden.

Sikorski sprak met veel lof over de strijdvaardigheid van Maczeks brigade in Polen en gaf hem de opdracht om zijn tankbrigade in Frankrijk her op te richten, als 1e Poolse Infanteriedivisie. Zo'n 85.000 Poolse soldaten namen uiteindelijk deel aan de verdediging van de Champagne- en Bourgognestreek in juni 1940. De brigade bestond echter niet alleen uit Poolse soldaten die na de Poolse capitulatie in 1939 naar Frankrijk waren gevlucht. In zijn memoires, die hij in 1961 in het Pools in Schotland publiceerde, schreef Maczek het volgende over de situatie in Coëtquidan, het Poolse legerkamp in Bretagne:

‘Er was een tekort aan kwartier, aan uniformen en aan uitrusting. Veel tekorten, maar twee dingen waren er zeker in overvloed. Er waren voldoende manschappen, die van alle kanten toestroomden, en er was een overvloed aan Franse adviezen om van hen militairen te maken.’

De ‘vaderlandslievende’ vrijwilligers, zoals de generaal ze noemde, kwamen uit alle windstreken; het waren vooral de in Frankrijk, België of Groot-Brittannië geboren zonen en kleinzonen van Poolse emigranten.

Een van hen was Edward Podyma (1922–2018). Podyma woonde sinds 1930 in Normandië en was pas 17 toen hij werd opgeroepen voor het militaire trainingskamp van Coëtquidan. Maar hij zou er niet lang blijven. Twee dagen later zat hij al op een boot naar Schotland om er het Poolse leger in de maak te vervoegen.

SCHOTLAND

Nadat Frankrijk gevallen was, trokken Maczeks manschappen naar Groot-Brittannië om buiten het vasteland van Europa voor de derde keer een Pools leger op te bouwen. Via Liverpool reisden ze door naar Schotland, waar de Poolse troepen verantwoordelijk waren voor het bewaken van de 200 kilometer lange Schotse kust tussen Montrose en de Firth of Forth, ten noorden van Edinburgh.

De Poolse soldaten werden in Schotland uitgerust met Britse helmen, baretten en uniformen. Hun helmen en baretten werden met een witte, gekroonde Poolse adelaar versierd en op de linkermouw werd bovendien

Het huzarenembleem van de 1e Poolse Pantserdivisie. De divisiesoldaten noemden het lachend ‘eekhoortje’.

Soldaten van de 10e Cavaleriebrigade oefenen in volle uitrusting en worden gadeslagen door generaal Sikorski en zijn staf en de Britse minister van Buitenlandse Zaken Anthony Eden, Schotland, september 1941.

Een Cromwelltank van het hoofdkwartier van de divisie en in de achtergrond een Humber Scout Car maken zich op voor de landing in Normandië, Engeland, juni 1944.

het karakteristieke embleem aangebracht: een huzarenhelm met adelaarsveren. Het embleem refereerde aan de dappere 17de-eeuwse Poolse huzarencavalerie die onder leiding van koning Jan III Sobieski in 1683 de Ottomanen bij Wenen versloeg. Op de linkerschouder bevond zich een zwarte schouderband, welke herinnerde aan de voorloper van de divisie: de hierboven genoemde ‘Zwarte Brigade’.

In februari 1942 kreeg Stanisław Maczek van de geallieerden de opdracht om de 1e Poolse Pantserdivisie op te richten. Hij mocht zijn soldaten twee jaar lang in Groot-Brittannië laten trainen. De divisie bestond echter niet alleen uit Poolse soldaten die in Polen en

Frankrijk onder hem hadden gevochten. Ook deze keer werd de divisie verder aangevuld met talloze Poolse vrijwilligers, onder wie veel Polen die in het buitenland leefden en op de militaire oproepen hadden gereageerd. Maczeks organisatietalent en vriendelijke uitstraling zorgden ervoor dat vrijwilligers bijna blind op hem vertrouwden. Hij werd niet voor niets door zijn soldaten *Baca* genoemd, wat in het dialect van Zuid-Polen ‘herder’ betekent.

Rond oktober 1942 kwamen bij het Poolse legerkamp in Schotland ook de eerste soldaten aan die deel uitmaakten van het kort daarvoor in de Sovjet-Unie opgerichte ‘leger van Anders’, genoemd naar de bevelvoerder ervan: Władysław Anders (1892–1970). Anders, een leeftijdsgenoot van Maczek en eveneens een ervaren militair, had ook deelgenomen aan de septembercampagne, maar had minder geluk gehad op zijn vlucht naar Hongarije. Hij werd door het Sovjetleger gevangengenomen en zat vervolgens twee jaar lang vast in de Loebjanka, de beruchte NKVD-gevangenis in Moskou. Pas in de zomer van 1941, nadat Hitler de Sovjet-Unie had aangevallen, werden Poolse gevangenen uit de Sovjetgoelags en -gevangnissen vrijgelaten. Władysław Anders kreeg de opdracht om een Pools leger met oud-gevangenen samen te stellen. Zo’n 78.500 vrijgelaten soldaten en 20.000 burgers trokken naar geïmproviseerde legerkampen in onder meer Boezoeloe, in het zuiden van de Sovjet-Unie. Vervolgens werd het Poolse leger naar Iran geëvacueerd.

Een van de oud-strijders die na de oorlog in België gingen wonen, Czesław Kajpus (1921–2015), nam na zijn vrijlating uit de goelag deel aan deze tocht. Om in Iran te komen gebruikte hij alle denkbare soorten

Idziemy! We gaan!

JOHANNES VANDE VOORDE

Het is september 1939. Nazi-Duitsland valt Polen binnen, een paar weken later volgt de Sovjet-Unie. In een mum van tijd wordt het gigantische land overrompeld en komt er een eind aan twintig hoopvolle, onafhankelijke jaren.

Daarvoor, vóór de Vrede van Versailles in 1918, had Polen eeuwenlang niet eens op de kaart gestaan. Het land was al die tijd verdeeld geweest onder zijn drie machtige burens: Rusland, Oostenrijk-Hongarije en Duitsland graaiden elk hun deel. Opstanden werden met harde hand neergeslagen, de Poolse taal en cultuur werden onder de knoet gehouden, zelfbestuur was er nauwelijks. Wat de onderdrukkers niet kleinkregen, was de intense vaderlandsliefde die van generatie op generatie werd doorgegeven. De Polen zijn misschien wel het koppigste en het meest trotse volk van Europa.

In 1939 is Polen ten langen leste een autonoom land met een sterk gevoel van eigenwaarde, maar een behoorlijk leger heeft het niet. En dus maakt het andermaal geen schijn van kans tegen zijn oude vijanden. Nog voor het einde van de maand is Polen opnieuw een bezet land.

In Frankrijk wordt in allerijl een Poolse regering in ballingschap opgericht. Die neemt haar taken serieus, er wordt onder meer gestart met de opleiding van jonge Poolse soldaten. Via de omslachtigste vluchtwegen geraaken de Poolse jongens waar ze moeten zijn. Als in de zomer van 1940 ook Frankrijk wordt bezet, verhuizen de Poolse ballingen naar het Verenigd Koninkrijk. Ook daar sluiten zich toekomstige soldaten aan. Maar voor ze het goed en wel beseffen, zitten ze vast in de geschiedenis. Want vooruitkijken is gissen. Hoe dicht ook bij

*Axel, Nederland. Veld tussen
Axel en de Gdyniabrug.*

51°16'6.7056"N - 3°57'22.5334"E

Longues-sur-Mer, Frankrijk.
Batterij van Longues-sur-Mer,
deel van de Atlantic Wall.

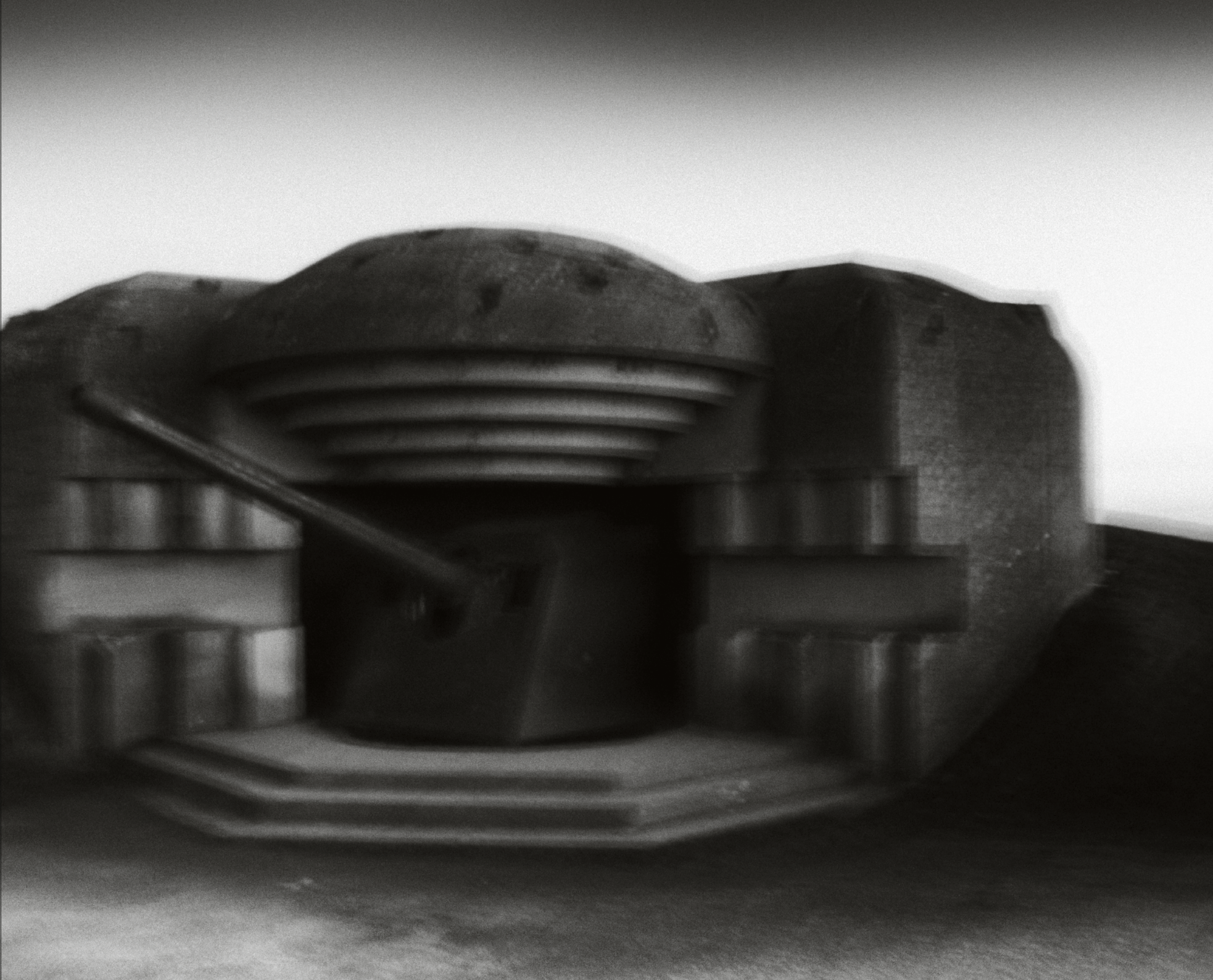
49°20'36.8965"N - 0°41'38.5169"W

↪ *Longues-sur-Mer, Frankrijk.*
Duitse bunker in de buurt
van de batterij.

49°20'36.8965"N - 0°41'38.5169"W

Coudehard, Frankrijk.
Muntstuk met kogelgat.
Gevonden op de Mont Ormel.

48°50'12.7533"N - 0°8'34.1187"E

→ *Longues-sur-Mer, Frankrijk.*
De kust van Het Kanaal, gezien
vanuit de Duitse bunker nabij
de batterij.

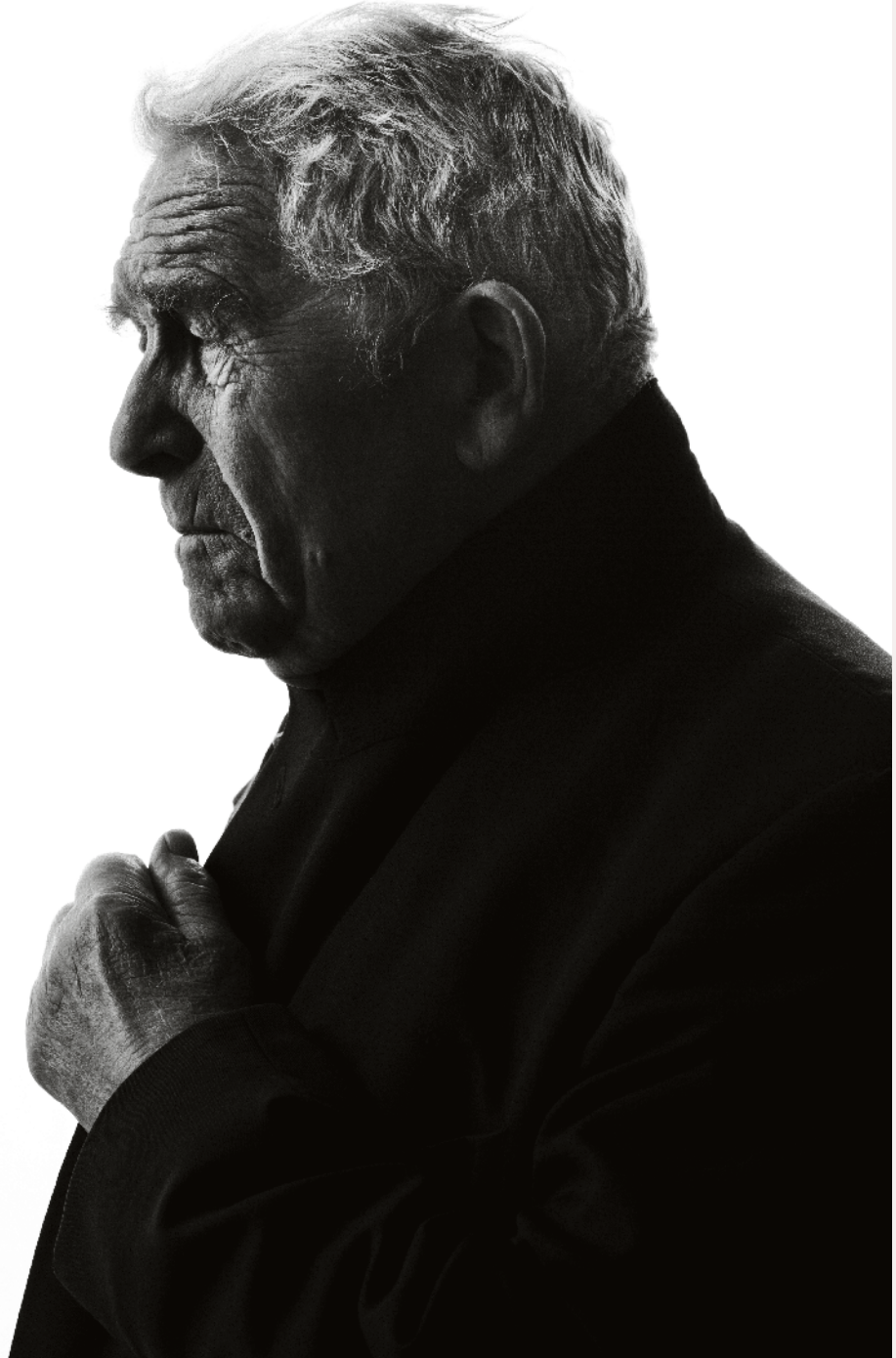
49°20'36.8965"N - 0°41'38.5169"W

Longues-sur-Mer, Frankrijk.
Grillig struikgewas op
de rotsige kusten.

49°20'46.8338"N - 0°41'13.5754"W

Ryszard Łuczak

1920-2016

‘Wij hebben de oorlog verloren, en dát...
is alles wat wij hebben gedaan’

Nadat Duitsland in september 1939 Polen is binnengevallen, vallen later die maand ook de Sovjets het oosten van het land binnen. Meer dan 200.000 Poolse strijdkrachten worden gevangengenomen. ‘Wij werden opgesloten in een kleine gevangenis en wekenlang ondervraagd door de NKVD, dat was de Russische geheime dienst.’ Ryszard Łuczak zit in zijn woonkamer in Gent en speelt met de zitting van de sofa terwijl hij diep in de geschiedenis tuurt. ‘Wij zijn de eerste generatie Polen die zijn geboren in vrijheid. Onze vaders zijn geboren als slaven van Duitsers, Oostenrijkers of Russen, en het Poolse volk is vaak verraden door vermeende vrienden.’ Toen na de Eerste Wereldoorlog de kaart van Europa opnieuw werd getekend, werden kwijtgeraakte gebieden zoals Oost-Pruisen en Neder-Silezië door toedoen van Frans gelobby niet opnieuw ingelijfd. Łuczak legt het verband met de campagne van Napoleon tegen Rusland, waarbij Frankrijk in ruil voor Poolse steun de belofte had gedaan om Polen

van de Russen te bevrijden. Een loze belofte, zo wijst de geschiedenis uit.

‘Na de inval van de Duitsers in Rusland werden we in 1941 onder amnestie vrijgelaten. We behoorden plots tot de geallieerden en er werden Poolse eenheden getraind in Siberië. Maar toen kwam de affaire van Katyn in een stroomversnelling, in april-mei 1940 waren daar naar schatting 22.000 Poolse officieren en intellectuelen vermoord door de NKVD. De verhoudingen tussen de Russen en de Polen zijn toen vreselijk koud geworden.’ Veel Polen bleven achter in Rusland, maar het leger werd wél geëvacueerd. Naar Iran, Irak, Palestina en Transjordanië. In Teheran werden uiteindelijk alle troepen samengebracht. Łuczaks ogen krijgen glans wanneer hij eraan terugdenkt. ‘Ik had zowat een avonturierskarakter. Ik gaf mijn ogen de kost en heb mij goed geamuseerd. Wat een reis! Opgeteld heb ik 64.000 kilometer afgelegd in de oorlog en ik heb daar geen centiem voor moeten betalen!